

УДК 37.013.64:371 (039.4)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ

Сергій Коношенко

доктор педагогічних наук, доцент, декан педагогічного факультету
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ Донецької області, Україна
ORCID ID [0000-0001-7727-2897](https://orcid.org/0000-0001-7727-2897)
konoshenko.sergey777@gmail.com

Наталія Коношенко

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
дошкільної освіти та соціальної роботи
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ Донецької області, Україна
ORCID ID [0000-0002-7637-8523](https://orcid.org/0000-0002-7637-8523)
konoshenko.natalia77@gmail.com

Юлія Худавердієва

студентка рівня вищої освіти «Магістр»
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ Донецької області, Україна
ORCID ID [0000-0002-8579-8669](https://orcid.org/0000-0002-8579-8669)
juliahudaverdieva25@gmail.com

Анотація. У статті обґрунтовано, що формування громадянської спрямованості особистості має особливе значення, бо тісно пов'язане з формуванням саме громадянської позиції особистості як її результативної сторони. Схарактеризовано громадянську спрямованість особистості як схильність індивіда до активної діяльності на основі домінуючих суспільних, громадянських інтересів і вищих соціальних потреб щодо самовираження. Розкрито генезу громадянського виховання дітей і молоді в історії вітчизняної педагогіки. Виділено базові життєві цінності, типи самовизначення особистості, характер смислоутворювальних мотивів, життєві настанови людини як структурні компоненти громадянськості як комплексної якості людини. Теоретично обґрунтовано, що громадянська спрямованість особистості характеризується позитивним ставленням до певних видів діяльності та інтегрується в активній життєвій позиції громадянина.

Ключові слова: громадянство; спрямованість; формування; виховання; структура; компонент.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Інтерес до проблеми громадянського становлення особистості на сучасному етапі розбудови Української держави зростає дедалі більше як у теоретичній, так і в практичній

площині. Саме тому оновлення змісту і форм виховання учнівської молоді в сучасних умовах є результатом переосмислення наявного підходу до розгляду проблеми громадянської спрямованості молодого покоління. Найважливішим у змісті та організації цієї роботи має стати суб'єктивне і розумне залучення учнівської молоді до оволодіння суспільними цінностями, розвитку в молодих людей потреби до самовиявлення, самореалізації та самоствердження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми громадянського виховання, формування громадянської спрямованості особистості є одними з найважливіших у педагогіці, психології, бо сьогодні немає жодної виховної проблеми, яка не була б пов'язана із громадянськістю. Її значущість підтверджується статтями 21 – 25, 34 – 38, 65 – 68 Конституції України, Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. Від успішного розв'язання цих проблем, як зазначається в названих документах, залежить розвиток у старшокласників комплексу особистісних рис і якостей характеру, які є основою специфічного способу мислення, спонукальною силою до повсякденних дій, учинків і поведінки.

Проблемі виховання особистості присвячено чимало кількості психолого-педагогічних досліджень. Зокрема, методологічні проблеми виховання і становлення особистості розробляли Н. Анікеєва, Л. Анциферова, Р. Бернс, І. Бех, А. Бойко, О. Киричук, Б. Лихачов, В. Поплужний та інші; досліджено різні аспекти виховання особистості: морального виховання – В. Гаврилов, А. Донцов, В. Євдокимов, В. Оржеховська та інші; розвитку духовних потреб – В. Болгаріна, Е. Помиткін, В. Сухомлинський; естетичного виховання – І. Зязюн, П. Іваницька, Л. Левчук, Ю. Орлов, В. Сухомлинський та інші; громадянського виховання – В. Білоусова, І. Єрмаков, П. Ігнатенко, І. Мартинюк, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, К. Чорна та інші; національного виховання – Г. Ващенко, Г. Пустовіт, Ю. Руденко, М. Стельмахович, Р. Скульський, Є. Сявакко та інші.

Водночас аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження вказує на те, що на сьогодні недостатньо вивчені передумови формування громадянської спрямованості особистості старшокласників.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у висвітленні теоретичних аспектів формування громадянської спрямованості особистості.

Результати дослідження. Хоча останнім часом з'явилося чимало праць із проблеми виховання громадянина держави Україна, одностайності у визначенні термінів: «громадянськість» і «громадянське виховання» немає. Як немає однозначного бачення його структури, умов розвитку та орієнтації. Тривалий час учені користувалися поняттям «громадянин як моральна особистість», яке, хоча й стоїть найближче до громадянськості, не відображає всієї повноти й багатогранності внутрішньої позиції людини, а також ототожнюється лише з

однією його складовою.

Уперше поняття «громадянськість» дістало певне обґрунтування і практичне втілення в працях античних філософів Сократа, Платона, Арістотеля (*Читанка з історії філософії*, 2015). Ідея громадянського виховання виникла як відповідь на потребу суспільства в розв'язанні суперечностей між інтересами індивіда і держави та стала традиційною для гуманітарних і суспільних наук.

Сформульована в античні часи ідея громадянського виховання з її культом вільної, гордої, із почуттям власної гідності особистості в середні віки була досить-таки принижена, але вже в епоху Відродження ця ідея набуває нового змісту і нового розуміння. Скажімо, Томас Мор убачав у громадянськості прояв активності, основою якої є моральність (*Читанка з історії філософії*, 2015); Жан-Жак Руссо вважав, що громадянське в особистості придушує індивідуальне, природне, а тому необхідно виховувати людину, яка живе спочатку «для самої себе», а вже потім – «для інших» (*Читанка з історії філософії*, 2015).

Ідея громадянськості знаходить своє втілення й у «Філософії права» Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля, який убачав найвищим обов'язком людини – «бути членом держави», бо держава – це «об'єктивний дух, а сам індивідум настільки об'єктивний, істинний і моральний, наскільки він є членом держави...» (*Читанка з історії філософії*, 2015, с. 23). Саме в державі людина відчуває свою власну сутність і саме завдяки належності до неї переживає гордість за саму себе. Водночас і держава має бути вдячною своїм громадянам. У збалансованому поєднанні обов'язків і прав громадянина, зазначає Гегель, і полягає «внутрішня сила держави» (*Читанка з історії філософії*, 2015).

Визначення громадянськості як однієї з граней соціальної особистості зустрічаємо у XVIII столітті в Поля Анрі Гольбаха (*Читанка з історії філософії*, 2015); до громадянських добродітностей він відносив почуття громадянськості, яке спонукає людину жити спільно з подібними їй істотами, а найбільшою громадянською вадою, на думку філософа, є «байдужість до батьківщини» (*Читанка з історії філософії*, 2015, с. 38). Значною заслугою Гольбаха є і те, що він уперше поставив питання про значущість громадянських чеснот не лише для держави, але й для самого її носія, тобто для індивіда, а також першим зробив спробу розмежувати поняття: «особистість» і «громадянська особистість». При цьому він пов'язав громадянськість з ідеалами свободи, моральним обов'язком і чистою совістю.

Безсумнівно, що певне бачення проблеми виховання громадянина простежується в ідеології марксистів: віра в неминучість комунізму, в історичну правоту робітничого класу та партії, у визвольну місію своєї країни (Бромлей, 2013). Однак у процесі зростання науково-технічного, культурно-освітнього потенціалу людства, підвищення здатності людини впливати на стан навколишнього буття і на умови свого власного існування дедалі важливішою стає власне моральна та громадянська спрямованість конкретних дій особистості, чимраз більшого значення набуває те, яким саме цінностям

підпорядковує вона свою могутність.

Гостро постаючи перед окремими соціумами й перед людством загалом, соціально-етичні проблеми, зокрема й проблема громадянськості, все ж за своєю глибинною сутністю лишається, передусім, проблемою конкретної особистості, вибір якої становить основу громадянського самовизначення як цієї особистості, так і суспільства, нації, людства.

Ставлячи питання про використання термінів: «громадянин», «громадянськість», слід наголосити, що в усі часи в царській Росії їх намагалися уникати. Лише окремі мислителі, учені, педагоги – Г. Ващенко, М. Драгоманов, К. Ушинський та інші (*Хрестоматія з історії педагогіки*, 2012) – зверталися до цієї проблеми. За часів радянської влади перед школою стояло завдання виховати майбутніх громадян соціалістичної республіки, які б стали на рівень не підданих і обивателів, а творців, організаторів, громадян соціалістичної республіки. Водночас ця проблема почала викликати інтерес у науковців.

Зважаючи на комплексність поняття, громадянськість почала розглядатися з позицій різних наук: філософії, політології, правознавства, соціології, педагогіки, психології, історії тощо. З позиції мети і предмета нашого дослідження ми вважаємо за доцільне розглянути це поняття в площині педагогічної науки.

Сучасна наукова педагогічна думка людства розвивалася не на чистому полі, бо їй передували глибокі дослідження визначних громадських діячів, учених-дослідників проблеми громадянськості, зокрема Г. Ващенка, М. Грушевського, М. Драгоманова, О. Духновича, М. Костомарова, ідеї яких можна передати в концентрованому вигляді висловлюванням великого педагога В. Сухомлинського: «Найважливіше, щоб у кожного вихованця розвивалося, загострювалося громадянське бачення світу...» (*Хрестоматія з історії педагогіки*, 2012, с. 304).

Наука доводить, що справжні, глибинні освіта і виховання є завжди національними за змістом, характером та історичним покликанням, бо вони, поряд із засвоєнням знань, які є загальнолюдським надбанням, покликані сприяти формуванню в молодій людини відчуття належності не стільки до людства загалом, скільки до конкретного соціуму, певного державно організованого суспільства.

На жаль, у чинній системі виховання наукові закономірності щодо громадянської орієнтації молодого покоління тривалий час не враховувалися, що призводило до формування, розвитку одних якостей за рахунок інших. Своєрідний протест молоді проти такої дискримінації її громадянських інтересів виражався через несприйняття основних ідей виховання, які пропагувалися в середній школі.

З цього приводу справедливою є думка К. Ушинського, що для того, аби «виховання могло створити для людини другу природу, необхідно, щоб ідеї цього виховання переходили в переконання вихованців, переконання – у звички,

а звички – у нахили. Коли переконання вкоренилися в людині, і вона підкоряється їм раніше, ніж думає, що повинна підкоритися, лише тоді переконання робиться елементом її природи» (*Хрестоматія з історії педагогіки*, 2012, с. 329).

Досить активний і різнобічний інтерес до проблеми громадянськості з боку педагогів притаманний для нашої науки з перших днів утворення Радянського Союзу. Теоретики і практики громадянського виховання тогочасного періоду – А. Луначарський, О. Горький, А. Макаренко – не лише висловлювали цікаві думки та пропозиції, але й на практиці намагалися втілити свої ідеї в життя. А. Макаренко вважав процес виховання громадянина одним із найбільш важливих і складних (*Хрестоматія з історії педагогіки*, 2012).

Будь-яка громадянська позиція, на думку педагога-новатора, може проявлятися лише в поведінці особистості, у якій реалізуються суспільно важливі цілі та цінності, норми й еталони. Саме така взаємодія допомагає індивідові ідентифікувати себе з певним типом громадянина, усвідомити своє місце і роль у суспільстві. Тому вмотивованість дій, моральних учинків, ціннісна орієнтація молоді вважалися основними складовими громадянської орієнтації особистості (*Хрестоматія з історії педагогіки*, 2012).

У 60-70-ті роки ця проблема дещо відходить на другий план, бо на перше місце виходить ідея формування «будівника комунізму» на «завершальному етапі будівництва соціалізму».

І подальші періоди розвитку і становлення педагогічної теорії й практики підтвердили, що сформувати справжніх громадян за умов тоталітарної держави неможливо. Незважаючи на декларативність таких механізмів, як демократія, рівність прав, свобода, гласність, соціальна справедливість, ідея громадянського виховання поступово усувається із педагогічних досліджень і освітньої практики. Приємним винятком тут стала книга В. Сухомлинського «Народження громадянина».

В. Сухомлинський, аналізуючи сутність і особливості громадянського виховання, виокремлює такі його компоненти, як громадянське бачення світу, моральність, ідейну переконливість, взаємодію людини і колективу, моральну стійкість, громадянську гідність (*Хрестоматія з історії педагогіки*, 2012). При цьому він наголошував, що громадянське начало «є основною ланкою морального становлення особистості, яке несе в собі громадянські погляди, переконання, почуття, поведінку, учинки, єдність слова і діла», а громадянське бачення світу – «це жива плоть і кров моральності» (*Хрестоматія з історії педагогіки*, 2012, с. 307). У міркуваннях великого педагога виокремлюються і такі якості людини, які є вічними в будь-якому цивілізованому і гуманному суспільстві: знай, що є межа між тим, що хочеться, і тим, що можна; ти користуєшся благами, створеними іншими, плати їм за це добром; усі блага і радощі створюються працею; будь добрим до людей, будь людиною з чистою душею; не будь байдужим до зла (*Хрестоматія з історії педагогіки*, 2012).

80-ті роки певною мірою загострили увагу всього суспільства до

політичних та економічних проблем, зорієнтувавши педагогів-теоретиків на переосмислення напрацьованого і пошук нових стратегій в освіті. Однак лише в 90-х роках минулого століття розробка ідеї виховання громадянина знову активізувалася, що зумовлювалося процесом створення суверенної і незалежної держави Україна, пошуком відповідей на питання – хто ми є? Якими ми є? Якими ми маємо бути? (Вишневський, 2006).

Сучасна педагогічна наука не відкидає основних положень щодо терміна «громадянськість», визначення якому дають філософи, соціологи, психологи. У науково-педагогічних дослідженнях останнього десятиріччя проблема формування громадянськості учнівської молоді посідає значне місце. Про це свідчать праці І. Беха, Я. Гнутеля, Т. Дем'янюк, О. Киричука, Г. Несен, О. Сухомлинської, І. Єрмакова, Л. Сахно, К. Чорної та інших.

Нова історична доба, у яку вступив народ України, ставить завдання сформуванню громадянина цієї держави. Теоретико-методологічні та правові засади громадянського виховання молоді (мета, принципи, завдання, форми і методи) містяться в таких основоположних документах, як Конституція України, Закони України «Про громадянство України», «Про загальну середню освіту» тощо. Цими документами визначено стратегічне завдання – виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України, розвитку культурного та творчого потенціалу нашого народу.

Вирішення цих завдань потребує переосмислення проблем виховання, суті й характеру цього процесу відповідно до сучасних вимог щодо виховання як цілісної системи.

Сьогодні формування громадянської спрямованості особистості має особливе значення, бо тісно пов'язане з формуванням саме громадянської позиції особистості як її результативної сторони.

Розглядаючи компоненти громадянськості як комплексної якості людини, О. Киричук обґрунтовує такі її показники:

I. Базові життєві цінності:

а) істина (у пізнанні), користь і доцільність (у праці), любов (у спілкуванні);

б) добро у ціннісно-орієнтаційній (за змістом) і спільній (за формою) діяльності;

в) творчість (у загальній життєдіяльності).

II. Типи самовизначення особистості (прагматичний, моральний, самоактуалізація).

III. Характер смислоутворювальних мотивів (саморегуляція, самовираження, моральна саморегуляція, гармонізація свого життя).

IV. Духовні інтенції та життєві настанови людини (віра, надія, любов) (Киричук, 2007).

Така багатокомпонентність громадянськості, на нашу думку, ускладнює процес виховання, хоча для розуміння суті цього соціального феномена вона дає значну інформацію. Проте за твердженням О. Киричука, у всякій дії необхідно бачити результат. У громадянському вихованні результат – це «активна громадянська позиція особистості, що виявляється в соціально-комунікативній, громадсько-корисній та суспільно-політичній активності, а також в активності, спрямованій на самопізнання, самооцінку, самовдосконалення. Основними складниками її є емоції і почуття; той чи той рівень свідомості; особисті, сімейні, громадянські, національні й абсолютні цінності; соціальні вміння та навички» (Киричук, 2007, с. 114).

Як всякий процес, громадянська орієнтація має свої механізми. Але водночас метою громадянської спрямованості молоді є актуалізація і прояв особистістю низки якостей, які зафіксовані як основотвірні при визначенні й сприйнятті особистості як свідомо зорієнтованої у своїй громадянській позиції. З цього приводу ми разом із групою авторів вважаємо, що громадянськість особистості забезпечується наявністю в неї таких основних якостей і рис характеру, як національна самосвідомість, громадянська відповідальність, суспільна активність, готовність працювати на благо своєї Батьківщини, повага до Конституції, законів України, висока правосвідомість, досконале знання державної мови, постійна турбота про піднесення її престижу, повага до історії та традицій рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього; дисциплінованість, працьовитість, гуманність, шанобливе ставлення до культури, традицій, звичаїв інших народностей, що населяють Україну.

Так, громадянськість ми розглядаємо як зовнішню та внутрішню сторони структури особистості. При цьому вони не просто взаємопов'язані, а є продовженням одна одної, бо внутрішня суть громадянськості особистості спонукає до прояву цих якостей у зовнішній формі: учинках, діяльності, взаємовідносинах. Водночас зовнішня форма прояву посилює внутрішню сутність громадянськості, актуалізує прояв громадянської позиції або закріплює її.

Деякі вчені розкривають громадянськість як прояв внутрішньої установки особистості з позицій функціонального підходу. Зокрема, О. Вишневський серед цінностей сучасного українського виховання виокремлює блок громадянських якостей («основні громадянські якості»), які мають бути закладені в структурі будь-якої особистості: прагнення до соціальної гармонії; відстоювання соціальної та міжетнічної справедливості; культура соціальних і політичних стосунків; пошана до закону; рівність громадян перед законом; самовідповідальність людини; права людини на життя, власну гідність, безпеку життя, приватну власність, рівність можливостей тощо; суверенітет особи; право на свободу думки, совісті, вибору конфесії, участі в політичному житті; готовність до захисту індивідуальних прав і свобод інших людей; пошана до національно-культурних вартостей інших народів; повага до демократичних виборів і до демократично обраної влади; толерантне ставлення до чужих

поглядів (Вишневський, 2006).

Таке бачення поняття «громадянськість» засвідчує, що воно є складним психологічним утворенням, яке потребує від педагога не лише знання його особливостей, але й високого рівня розвитку позиції педагога як громадянина.

Так, громадянськість особистості можна розглядати як складову особистості взагалі й учнів-старшокласників зокрема, бо вони характеризуються наявністю специфічних, притаманних лише їм, компонентів.

Досліджуючи зміст громадянськості, ми вважали за доцільне вести мову про громадянське виховання не лише як про результат діяльності, але і як про громадянську спрямованість учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Зважаючи на те, що нинішня учнівська молодь має власну життєву філософію, ціннісні орієнтації, можна вести мову про їхню громадянську орієнтацію за нових умов розвитку суспільства. Адже без цілеспрямованої орієнтації на соціальну активність молодого громадянина вирішити виховні завдання неможливо.

За таких обставин постає необхідність по-новому поглянути й на проблему громадянськості саме з погляду виховання молоді, формування її позиції, політичної культури. Адже мова йде про знання, навички, уміння, які повинні стати дієвими збудниками молоді в її повсякденній діяльності як у власних, так і в загальнолюдських інтересах, в інтересах суспільства і себе особисто.

У реальному житті, у процесі створення і розвитку системи громадянського спрямування особистості власне громадянська орієнтація розглядається як інтегроване явище, яке спрямовує ідеали і зміст життєдіяльності особистості, у якому органічно пов'язані гуманістична та демократична свідомість, реальна громадянська творчість і соціально зріла активність громадянина.

Проте, зважаючи на суперечливість нинішніх соціально-економічних і духовно-політичних потреб сучасної молоді, новий час і нові умови потребують утвердження інших соціально ціннісних орієнтацій, переконань, установок на вироблення громадянської компетенції. У цьому плані досить неординарним є міркування Л. Губерського щодо розуміння спрямованості особистості як системи ціннісних орієнтацій на цілі життєдіяльності та засоби їхнього досягнення (Андрущенко, Губерський, & Даниленко, 2014).

В. Даниленко розглядає громадянське виховання як таке, що поєднує в собі кілька різновидів виховання і «спрямоване насамперед на патріотичне і правове», хоча при цьому не виключає моральності. Це дозволило вченому виокремити блок громадянських якостей (20 одиниць), які характеризують людину як патріота своєї держави: громадянська свідомість, почуття громадянської гідності, почуття громадянської відповідальності та обов'язку, громадянська мужність, прихильність до державних інтересів, суспільна ініціативність, громадянська дисциплінованість, національна гідність,

готовність захищати Батьківщину, піклування про державну мову, про природу, правосвідомість, громадянська активність, вірність, політична воля, прихильність до вселюдських цінностей, повага до національних традицій, державний оптимізм (Андрущенко та ін., 2014).

Виходячи із змісту наукових положень, можна дати таке визначення громадянської спрямованості особистості: це прояв особистістю нахилу до певної сфери діяльності на основі домінантних інтересів і високих державницьких потреб, для якої притаманне певне ставлення до дійсності, суспільства, держави і яка інтегрується в особистісній позиції.

Які ж ознаки притаманні громадянській спрямованості, як її можна виміряти і яким чином сформувати як основу для утворення інших якостей особистості?

Спираючись на досягнення в галузі філософії, психології, педагогіки з цього питання та використовуючи власне розуміння спрямованості особистості, ми зробили спробу з'ясувати зміст громадянської спрямованості особистості учня-старшокласника. При цьому, виходячи із мети нашого дослідження, в основу виховання громадянськості ми вкладаємо такі якості:

- активне розуміння і позитивне ставлення до держави та відповідальність за її долю;
- розуміння і збереження демократичних цінностей суспільства;
- невідступне розуміння й дотримання законів держави, активна протидія правовому нігілізму;
- усвідомлення цінності мови і культури та активна їхня пропаганда, знання історії України і повага до культури, традицій, звичаїв усіх народів, які проживають на теренах України;
- активна участь у зміцненні і збереженні соціальних і духовних цінностей суспільства; гідність і повага в ставленні до власного народу, народностей, людини та готовність виховувати в такому ж дусі молоде покоління.

Висновки. Громадянська спрямованість особистості – це схильність індивіда до активної діяльності на основі домінантних суспільних, громадянських інтересів і вищих соціальних потреб щодо самовираження. Громадянська спрямованість особистості характеризується позитивним ставленням до певних видів діяльності та інтегрується в активній життєвій позиції громадянина. У сучасній психолого-педагогічній науці існує чимало думок щодо визначення якостей громадянськості, змісту й особливостей громадянської спрямованості учнівської молоді. Аналіз цих положень дозволив виявити, що жодне з них не містить змістової та процесуальної характеристики громадянської спрямованості особистості старшокласника. Ураховуючи наявні теоретичні положення і наше розуміння цього процесу, ми вважаємо перспективним для подальших наукових розвідок розробку моделі підвищення рівня сформованості громадянської спрямованості особистості учнівської

МОЛОДІ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.Л., Губерський Л.В., Даниленко В.І. (2014). *Духовні орієнтації молоді: динаміка і формування*. Київ, Україна: Алерта.
2. Бромлей Ю.В. (2013). *Етнос и этнография*. Москва, Россия: Просвещение.
3. Вишневський О.І. (2006). *Сучасне українське виховання*. Львів, Україна: Світоч.
4. Киричук О.В. (2007). *Індикатори і показники громадянського самовизначення особистості*. Київ, Україна: Апостиль.
5. Борисова З. Н., Кузьменко В. У. (Ред.). (2012). *Хрестоматія з історії педагогіки: навчальний посібник*. Київ, Україна: Вища школа.
6. Волинка Г. І. (Ред.). (2015). *Читанка з історії філософії*. Київ, Україна: Довіра.

THEORETICAL ASPECTS OF DEVELOPING CIVILIAN CHARACTER OF A PERSONALITY

Serhii Konoshenko

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Dean of the Pedagogical Faculty
SHEI “Donbas State Pedagogical University”
Sloviansk, Ukraine
ORCID ID [0000-0001-7727-2897](https://orcid.org/0000-0001-7727-2897)
konoshenko.sergey777@gmail.com

Nataliia Konoshenko

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of
Preschool Education and Social Work
SHEI “Donbas State Pedagogical University”
Sloviansk, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-7637-8523
konoshenko.natalia77@gmail.com

Yuliia Khudaverdieva

Student of the Level of Higher Education “Master”
SHEI “Donbas State Pedagogical University”
Sloviansk, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-8579-8669
juliahudaverdieva25@gmail.com

Abstract. The article substantiates that the development of the civilian character of a personality has a special significance, since it is closely connected with the formation of the civic position of an individual as its effective side. The successful solution of this problem depends on the development of the complex of senior pupils’ personality traits and qualities of the character, which are the basis for enhancing the specific way of thinking, a driving force for everyday actions, activities and behavior. The philosophical aspects of citizenship and the genesis of children and youth civic

education in the history of national pedagogy are revealed.

The civilian character of a personality is described as an individual's inclination to activities on the basis of dominant social, civic interests and higher social needs for self-expression. Basic life values, types of a personality's self-determination, character of sense-forming motives, human vital guidelines are considered as structural components of citizenship as a complex human quality. It is theoretically substantiated that the civic orientation of a personality is characterized by a positive attitude towards certain types of activities and is integrated into the active life position of a citizen.

Citizenship is regarded as the external and internal sides of the personality structure. At the same time, they are not simply interrelated, they are a continuation of each other, because the internal essence of the person citizenship leads to the manifestation of these qualities in the external form: actions, activities, and relationships. At the same time, the external form of manifestation enhances the inner essence of citizenship, actualises the manifestation of a civil position or strengthens it.

The content of the civilian character of the senior school students implies the following: the active understanding and positive attitude towards the state and responsibility for its fate; understanding and preserving the democratic values of society; undisturbed understanding and following the laws of the state, active opposition to legal nihilism; awareness of the value of language and culture and their active propaganda, knowledge of Ukraine's history and respect for culture, traditions, customs of all peoples living in Ukraine; active participation in strengthening and preserving social and spiritual values of the society, dignity and respect for their own people, nationalities, people and readiness to bring up the younger generation in the same way.

Key words: citizenship; orientation; development; education, structure, component.

REFERENCES

1. Andrushchenko, V. L., Hubernskyi, L. V., & Danylenko, V. I. (2014). *Spiritual orientations of the youth: dynamics and development*. Kyiv, Ukraine: Alerta.
2. Bromlei, Yu. V. (2013). *Ethnos and ethnography*. Moscow, Russia: Prosveshchenie.
3. Vyshnevskyi, O. I. (2006). *Modern Ukrainian education*. Lviv, Ukraine: Svitoch.
4. Kyrychuk, O. V. (2007). *Indicators and rate of civil self-determination of a person*. Kyiv, Ukraine: Apostyl.
5. Borysova, Z. N., Kuzmenko, V. U. (Eds.). (2012). *The collection of pedagogy history: tutorial*. Kyiv, Ukraine: Vyshcha shkola.
6. Volynka, H. I. (2015). *Reader of philosophy history*. Kyiv, Ukraine: Dovira.

Матеріали надійшли до редакції 21.02.2019 р.